

ויקח יעקב אבן

שברים

יש מילים בעלות משמעויות הרבה, דבר הפותח אפשרות לדו-משמעות בהבנת פסוק. כך, למשל, לשורש **שבר** יש כמה וכמה מובנים. המובן הבסיסי, המופיע בתנ"ך בהרבה בניינים והטעיות, דומה לניפץ או לרצץ.

דוגמאות להטעיה בבניין פעל :

וַיִּגְשׁוּ לְשֹׁבַר הַדָּלֶת בְּרֵאשִׁית י"ט ט'

וְעָצָם לֹא תִשְׁבְּרוּ בו שמות י"ב מ"ו

ובבניין פיעל :

וְכַתְּבֶתִּי עַל-הַלְחָת אֶת-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל-הַלְחָת הַרְאֲשִׁנִּים
אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ. שמות ל"ד א'; דברים י' ב'

מִזְבַּחַתֵּיהֶם תִּתְּצוּ וּמִצְבַּתְּכֶם תִּשְׁבְּרוּ דברים ז' ה'

אבל השורש נוטה לעיתים קרובות לצאת ממובנו הפשוט בדרך ההשאלה,

מִרְפָּא לְשׁוֹן, עֵץ חַיִּים; וְסִלְף בָּהּ, שִׁבַר בְּרוּחַ. משלי ט"ו ד'

ובפרט במובן של אסונות לאומיים :

עַל שִׁבְרֵי בֵּת עַמִּי הַשְּׁבַרְתִּי ירמיהו ח' כ"א

שִׁבְרֵי עַל שִׁבְרֵי נִקְרָא, כִּי שִׁדְדָה כָּל הָאָרֶץ ירמיהו פרק ד' כ'

שבר תחת שבר

מובן הקרוב למובן הבסיסי נמצא בספר מלכים :

וַיִּשְׁמַע הַנְּבִיא אֲשֶׁר הִשְׁבִּיבוּ מִן הַדָּרֶךְ, וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים הוּא
אֲשֶׁר מָרָה אֶת פִּי ה', וַיִּתְּנֶהוּ ה' לָאָרֶזֶה וַיִּשְׁבְּרֶהוּ וַיִּמְתְּהוּ, כַּדָּבָר ה'
אֲשֶׁר דָּבַר לוֹ. וַיִּדְבֹּר אֶל בְּנָיו לֵאמֹר: חֲבֹשׁוּ לִי אֶת הַחֲמוֹר,
וַיִּחְבְּשׁוּ. וַיִּלְךְ, וַיִּמְצָא אֶת נִבְלָתוֹ מְשֻׁלֶּכֶת בַּדָּרֶךְ, וַחֲמוֹר וְהָאָרֶזֶה
עִמָּדִים אֶצֶל הַנְּבִלָה. לֹא אָכַל הָאָרֶזֶה אֶת הַנְּבִלָה, וְלֹא שָׁבַר אֶת
הַחֲמוֹר. מלכים א' י"ג כ"ו-כ"ח

השורש **שבר** בא כאן במקום **טרף**. אבל יש הבדל חשוב, כפי שאפשר לראות
מפרשת השומרים:

כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ חֲמוֹר או שׂוֹר או שֶׁה וְכָל בְּהֵמָה לְשֹׁמֵר, וַיִּמַּת
או נִשְׁבַּר או נִשְׁבָּה, אֵין רֵאָה. שְׁבַעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם לֹא
שָׁלַח יָדוֹ בְּמִלְאֲכַת רֵעֵהוּ, וְלָקַח בְּעַלְיוֹ וְלֹא יִשְׁלַם. וְאִם גָּנַב יִגְנַב
מֵעֵמוּ יִשְׁלַם לְבַעְלָיו. אִם טָרַף יִטְרַף יִבְאַהֲוּ עַד - הַטְּרַפָּה לֹא
יִשְׁלַם. שמות כ"ב ט' - י"ב

מה ההבדל בין המקרה הראשון, בו **נשבר** החמור או השור או השה, לבין
המקרה האחרון, בו הוא **נטרף**? בשני המקרים אין השומר משלם, אבל
במקרה הראשון עליו להישבע, ואילו במקרה האחרון עליו להביא עדות! מתוך
הנסיבות נוכל להבין את ההבדל. השורש **שבר** משמש כאשר "אין רואה",
כלומר אין עדות ברורה וחותכת למה שבאמת אירע. השורש **טרף** נשמר רק
למקרים של עדות ברורה וחותכת; כאשר יש ספק בעניין גורלו של החמור או
השור או השה, או האדם, משמש השורש **שבר**.

כך אנחנו מוצאים את יעקב אבינו, כאשר מציגים לפניו עדות שהוא ראה
כהחלטית על כך שחיה רעה אכל את יוסף, הוא נעזר דווקא בשורש **טרף** :

וַיִּשְׁלְחוּ אֶת כְּתָנֶת הַפְּסִיסִים, וַיָּבִיאוּ אֶל-אֲבִיהֶם, וַיֹּאמְרוּ: זֹאת
מְצָאנוּ, הֲפֹר נָא הַכְּתָנֶת בְּנֶדֶךְ הוּא אִם לֹא. וַיִּכְפֹּרָה וַיֹּאמֶר: כְּתָנֶת
בְּנִי, חֲזָה רְעָה אֶכְלָתָהּ, טָרַף טָרַף יוֹסֵף. בראשית ל"ז ל"ב - ל"ג

יש שבר במצרים

מובן אחר לגמרי של השורש **שבר** קשור בתבואה ובקנייתו :

וַיֵּרְדוּ אֲחֵי יוֹסֵף עֶשְׂרָה, לְשֹׁבֵר בָּרַם מִמִּצְרַיִם. בראשית מ"ב ג'

במקרה זה, התופעה של שני מובנים שונים עבור אותו שורש היא מקרית בהחלט. כפי שאנו רואים מהפסוק, השורש **שבר** במובנו זה נגזר מהמילה **בר** שמשמעה תבואה.

וְעֶשֶׂר אֶתְנַת נְשָׂאת בָּרַם וְלָחֶם וּמְזוֹן בראשית מ"ה כ"ג

וּמְלֵאוּ הַגְּרָנוֹת בָּרַם, וְהִשְׁקִיּוּ הַיְקָבִים תִּירוּשׁ וְיִצְהָר. יואל ב' כ"ד

האות **שין** היתה אות שימוש במקור, ומתוך שימוש הפכה להיות שורשית. דוגמא דומה לתופעה זאת היא הפיכת **התו** לשורשית במילה **תרומה**.

וְהָיָה בְּאֶכְלֶכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תִּרְיִמוּ תְרוּמָה לָהּ. רֵאשִׁית
עֲרֹסְתֶכֶם חֲלָה, תִּרְיִמוּ תְרוּמָה, כְּתִרוּמַת גֶּרֶן כֵּן תִּרְיִמוּ אֶתָּה.
במדבר ט"ו י"ט-כ'

מהטעיית **רום** בבניין הפעיל **תרים**, נכנסה התו למילה תרומה, ובעברית המשנאית היא כבר שורשית לכל דבר:

בראשונה, כל מי שרוצה **לתרום** את המזבח **תורם**.
מסכת יומא, פרק ב', משנה א'

וכך קיבלנו מובן נוסף לאותן שלוש אותיות **שבר**. וכך גם נפתח פתח לדו-משמעות.

פסוק נוסף בו מופיע המילה **שבר** במובן זה הינו :

וַיֵּרָא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שֹׁבֵר בְּמִצְרַיִם, וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו : לָמָּה
תִּתְרָאוּ? וַיֹּאמֶר, הִנֵּה שְׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ שֹׁבֵר בְּמִצְרַיִם
בראשית מ"ב א'-ב'

לפי פשוטו של מקרא ראה יעקב אבינו שיש תבואה בארץ מצרים וסיפר על כך לבניו. אבל איך ידע אותו זקן היושב באוהלו על התבואה בארץ רחוקה ? סביר ששמע מבניו הבאים במגע עם סוחרים שחזרו משם. אבל, אם כך הדבר, למה הצטרך לומר לאותם הבנים "הנה שמעתי" ?

רש"י, שחש בהבדל ניסוח בין הרישא והסיפא של הפסוק, (וירא מול הנה שמעתי) מסביר :

וירא יעקב כי יש שבר במצרים ומהיכן ראה ? והלא לא ראה אלא שמע, שנאמר להלן הנה שמעתי וגו'. ומהו וירא ? ראה באספקלריא של קודש שעדיין יש לו שבר במצרים. ולא היתה נבואה ממש להודיעו בפירוש שזה יוסף. רש"י שם.

בסוף דבריו מסתמך רש"י על המדרש בבראשית רבה :

"וירא יעקב כי יש שבר במצרים" וכי במצרים היה יעקב שראה תבואה במצרים שאמר הכתוב וירא יעקב כי יש שבר במצרים ? והלא אמר לבניו ויאמר הנה שמעתי אלא מיום שנגנב יוסף נסתלקה רוח הקודש ממנו, ורואה ואינו רואה, ושומע ואינו שומע.

בעיני המדרש בלבול החושים בין ראייה לבין שמיעה הינו סימן מובהק להסתר פנים חלקי. אבל בתחילת דברי רש"י אנחנו מבחינים שהוא ראה בבלבול החושים דווקא כסימן מובהק של רוח הקודש, כי הרי הנבואה אינה בדיוק ראייה או שמיעה או אף אחד מהחושים הרגילים, ולכן בנסיון להסבירו נעזר הכתוב בתיאורים מחושים שונים. וכך אנחנו מוצאים :

וְכָל-הָעַם רֵאִים אֶת-הַקּוֹלֶת שְׁמוֹת כ' י"ד

כאשר מתערבבות הראייה והשמיעה. לעומת זאת היה לפני רש"י המדרש הקובע שנסתלקה רוח הקודש מיעקב אבינו, ולכן סייג את דבריו ע"י המילה **אספקלריא** והוספת משפט על כעין נבואה.

יש רמז נוסף לכך שמדובר כאן ברוח הקודש - הביטוי **הנה שמעתי**. ביטוי זה שמע יעקב מאימו :

הִנֵּה שְׁמַעְתִּי אֶת-אֲבִיךָ, מְדַבֵּר אֶל-עֵשָׂו אַחִיךָ לְאֹמֵר. בראשית כ"ז ו'

וכי האם היתה רבקה נוכחת כדי לשמוע את דברי יצחק ? נאמר שם

וַיִּקְרָא אֶת-עֵשָׂו בְּנֹו הַגָּדֹל בְּרֵאשִׁית כ"ז א'

ואין איזכור של נוכחותה. בפעם הבאה שרביקה מדברת עם יעקב אנו מוצאים:

**וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ בְלָבוֹ, וַיִּקְרְבוּ יָמֵי אַבְלָאֲבִי, וַאֲהַרְגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי.
וַיִּגְדַּל לְרַבֵּקָה אֶת דָּבָרֵי עֲשׂוּ בְנֵה הַגְּדֹל, וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לַיעֲקֹב בְּנֵה
הַקָּטָן, וַתֹּאמֶר אֵלָיו, הִנֵּה עֲשׂוּ אָחִיךָ מִתְנַחֵם לָךְ לְהַרְגֶךָ.
בראשית כ"ז מ"א-מ"ב**

וכי איך ידעה רביקה את מזימת עשו שאמר רק בלבו? בשני המקרים דיבר איתה ה', כמו שדיבר איתה כאשר הלכה לדרוש אותו על דבר שני בניה:

**וַיֹּאמֶר ה' לָהּ, שְׁנֵי גַיִים בְּבִטְנֶךָ, וְשְׁנֵי לְאֻמִּים, מִמֵּעַיֶךָ יִפְרְדּוּ
בראשית כ"ה כ"ג**

יעקב למד מרביקה להשתמש בביטוי **הנה שמעתי** כאשר הכוונה לידיעה המושגת ברוח הקודש.

לסיכום, מצאנו ששמע יעקב, ברוח הקודש, ידיעה לא ברורה על **שבר** במצרים.

שבר ברוח

וַיִּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שָׂבֵר בְּמִצְרַיִם בראשית מ"ב א'

האם המילה **שבר** בפי יעקב אבינו משמעה רק תבואה? האם ייתכן שיעקב שמע על **שבר**, והבין משמעות אחרת? אמרנו ש**שבר** משמש במובן דומה ל**טרף** כאשר אין עדויות ברורות על הטרפה. אולי ניתן להבין שעולה אצל יעקב חשש שקביעתו שיוסף בנו נטרף היתה מוטעית, וכי יוסף הוא בגדר **נשבר ולא נטרף**.

נמשיך את דברי יעקב:

רְדוּ שָׁמָּה וְשָׁבְרוּ לָנוּ מַשָּׂם, וְנַחֲיָה וְלֹא נָמוּת. בראשית מ"ב א'-ב'

אם אמר "ונחיה" למה חזר ואמר "ולא נמות"? אפשר להבין מתוך ההדגשה שיעקב מרמז כאן להתעוררות ספק בלבו בעניין יוסף. כי הרי כאשר שמע לראשונה את הבשורה המרה נאמר:

**וַיִּמָּאֵן לְהִתְנַחֵם, וַיֹּאמֶר כִּי אֶרְדָּ אֶל בְּנֵי אַבְלָאֲבִי שְׂאֵלָה
בראשית ל"ז ל"ה**

ואילו כאשר הבין סוף-סוף בוודאות שיוסף עוד חי נאמר :

וַיִּדְבְּרוּ אֵלָיו אֶת כָּל דִּבְרֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵהֶם, וַיֵּרָא אֶת
הַעֲגֻלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לְשֵׂאת אֹתוֹ, וַתַּחֲי רֹחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם.
וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל - רַב עוֹד יוֹסֵף בְּנֵי חַי, אֲלֹכָה וְאֶרְאֶנּוּ בְּטָרִם אָמוֹת.
בראשית מ"ה כ"ז-כ"ח

וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף אָמוּתָה הַפֶּעַם, אַחֲרֵי רְאוּתִי אֶת פְּנֵיךָ כִּי
עוֹדְךָ חַי. בראשית מ"ו ל'

כאשר יוסף היה בגדר **נטרף** חייו של יעקב לא נחשבו בעיניו. כאשר הפך
לנשבר היתה אפשרות שנחיה ולא נמות. לבסוף כאשר יוסף בוודאי חי, רוח
יעקב חיה.

יש להניח ששמע יעקב ברוח הקודש על **שבר** במצרים, ותקוותו היתה למשהו
מעבר לתבואה. ואולם הוא אינו מתבטא בצורה ישירה לבניו על תקוותו זאת,
אלא מסתפק ברמזים כמו "הנה שמעתי" ו"נחיה ולא נמות". כי הרי אותם
בנים הם הם שהביאו לו את כתונת הפסים, והם אלה שהוא עומד לשלוח
מצרימה. הוא מבין שהדרך למצא את האמת כרוכה ב**שבירת לבם**, ולכן אומר
להם "רדו שמה ושברו לנו משם". וכך אכן קורה :

וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו - אָבֵל אֲשָׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחִינוּ, אֲשֶׁר רָאִינוּ
צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהַתְּחַנְּנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמַעְנוּ, עַל כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה
הַזֹּאת. בראשית מ"ב כ"א

וַיֵּצֵא לָבֶס, וַיַּחְרְדוּ אִישׁ אֶל-אָחִיו לֵאמֹר, מֶה-זֹּאת עָשָׂה אֲלֵהֶם
לָנוּ. בראשית מ"ב כ"ח

וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים בראשית מ"ג י"ח

וַיִּקְרְעוּ, שְׂמֹלֹתָם בראשית מ"ד י"ג

החלום ושברו

והנה עוד מובן לשורש **שבר**, השונה בתכלית.

וַיְהִי כִשְׁמֹעַ גְּדֵעוֹן אֶת מִסְפַּר הַחֲלוֹם וְאֶת שִׁבְרוֹ, וַיִּשְׁתַּחֲוּ
שופטים ז' ט"ו

שבר, בשין ימנית, משמעו כאן פתרון חידה או חלום, דבר שבוודאי מזכיר לנו את סיפור יוסף. נראה שדו-המשמעות של יעקב היא מסובכת עוד יותר. השמועה ששמע יעקב ברוח הקודש ניתן להבין כפתרון לחידה של קורות יוסף. **השבר**, כלומר הפתרון מצוי במצרים. ולא זו בלבד, אלא החולם עצמו ופתרון חלומו נמצאים שם.

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם: שְׁמְעוּ נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלַמְתִּי. וְהִנֵּה אֲנִי חֹנֵן מְאֹלָמִים אֲלֵמִים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה, וְהִנֵּה קִמָּה אֲלַמְתִּי וְגַם נִצְבָּה, וְהִנֵּה תִסְבְּינָה אֲלַמְתֵיכֶם וְתִשְׁתַּחֲוּיֶן לְאֲלַמְתִּי. וַיֹּאמְרוּ לוֹ אָחִיו: הַמְלֶךְ תִּמְלֹךְ עֲלֵינוּ אִם מְשׁוּל תִּמְשַׁל בָּנוּ? וַיֹּסֶפוּ עוֹד שְׁנֵא אֹתוֹ עַל חֲלַמְתּוֹ וְעַל דְּבָרָיו. וַיַּחֲלֶם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיִּסְפֹּר אֹתוֹ לְאָחִיו, וַיֹּאמֶר: הִנֵּה חֲלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד, וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאֶחָד עֶשֶׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי. וַיִּסְפֹּר אֶל אָבִיו וְאֶל אָחִיו, וַיַּעַר בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלַמְתָּ? הַבּוֹא נְבוֹא אֲנִי וְאִמְךָ וְאִחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אַרְצָה? וַיִּקְנְאוּ-בּוֹ אָחִיו, וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדָּבָר. בראשית ל"ז ו"א

וַיֹּסֶף הוּא הַשְּׁלִיט עַל הָאָרֶץ, הוּא הַמְּשַׁבֵּיר לְכָל עַם הָאָרֶץ, וַיָּבֵאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲוּ לוֹ אַפַּיִם אַרְצָה. בראשית מ"ב ו'

וַיָּבֵא יוֹסֵף הַבֵּיתָה, וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת הַמִּנְחָה אֲשֶׁר בְּיָדָם הַבֵּיתָה, וַיִּשְׁתַּחֲוּ לוֹ אַרְצָה. בראשית מ"ג כ"ו

וַיָּבֵא יְהוּדָה וְאָחִיו בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדֵנוּ שָׁם, וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו אַרְצָה. בראשית מ"ד י"ד

וַיִּשְׁתַּחֲוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה. בראשית מ"ז ל"א

וכך מתגשמים חלומות יוסף במצרים, כדבר יעקב אשר דיבר.

ויש גם **שבר** בשין שמאלית, שמשעו תקווה.

אֲשֶׁרֵי שָׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ, שִׁבְרוּ עַל ה' אֱלֹהָיו. תהילים קמ"ו ה'

וכך אנו מוצאים בהמשך המדרש מבראשית רבה שכבר ציטטנו לעיל כמקורו של רש"י:

ומפני מה לא נאמר יש אוכל במצרים, שאמר הכתוב כי יש שבר במצרים? אלא אל תהי קורא יש **שבר** אלא יש **סבר**, שראה באספקלריא ש**סברו** במצרים. ואיזה זה? זה יוסף. רש"י שם

לסיכום, כאשר יעקב אמר **יש שבר במצרים** הוא התכוון הן למובן הפשוט של תבואה, וגם להימצאות של בנו שבעצם לא נטרף, וגם לפתרון החידה על היעלמות יוסף, וגם להימצאות במצריים של החולם עצמו, וגם להתגשמות חלומותיו במצרים, וגם להתגשמות תקוותיו לראות את בנו בטרם ימות.

שבר על שבר

פרשתי את פירושי אלה לפני יהודי יקר דורש כתרי אותיות ומבין ברזי התורה. מיד כשמעו את דברי היה ניכר על פניו ששמח שמחה גדולה. הוא הודה לי על שהחזרתי לפשט דבר שהיה ידוע לו כבר מזמן אבל רק בדרך הרמז. כי הרי המילה **שבר** ב"יש שבר במצרים" הינה ראשי תיבות של "**ש**ם **ב**ן **ר**חל".